

Research Paper

The Role of The Guardian Council in Guaranteeing and Protecting Citizens' Freedoms

Esfandiar Nazemi Deilami¹, Seyed Mohsen Mir Hosseini^{*2}

1. Department of Public Law, Islamic Azad University, Yazd, Iran.
2. Faculty of Law and Political Sciences of Yazd University; Yazd, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 265-274

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Freedoms of citizens, providing freedom, guaranteeing freedom, Guardian Council, supervision and performance.*

Abstract

According to the principles of the constitution, the Guardian Council is responsible for safeguarding the principles of Sharia and the constitution in the formulation of ordinary laws. On the other hand, this council is responsible for guaranteeing individual rights and freedoms in line with the protection of citizen's rights contained in the constitution, and in this regard, according to article 98 of the constitution, it is also responsible for interpreting the constitution, in one case, the council's interpretation of election supervision, to electoral supervision; It created challenges from critics about limiting the freedom of citizens. In this regard, the main question that the current research seeks to answer is: What is the role of the Guardian Council in guaranteeing and securing the freedoms of citizens by emphasizing its opinions and performance? The findings of the research show that although the interpretations and consequently the performance and restrictions applied by Shuri are based on the constitution, but in practice some interpretations are narrow compared to broad interpretations as well as restrictive functions especially regarding elections. It can be tasteful and limit the freedoms and rights stipulated in the constitution for citizens. The research method of this article is descriptive-analytical and information collection is done in library form.

Citation: Nazemi Deilami, E & Mir Hosseini, S, M. (2024). **The Role of The Guardian Council in Guaranteeing and Protecting Citizens' Freedoms**. *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, 13 (Special Issue 1), 265-274.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.330887.3584

* **Corresponding author:** Seyed Mohsen Mir Hosseini, **Email:** mmirhosaini.yazd.ac.ir@gmail.com
Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The Guardian Council is an institution with a specific composition of jurists and legal scholars. The drafters of the Constitution sought an authoritative body capable of fully safeguarding Islamic principles and constitutional norms, which led to the establishment of the principles governing the Guardian Council. In this role, the Guardian Council is tasked with ensuring the protection of individual rights and freedoms in defense of the Constitution. Additionally, according to Article 98 of the Constitution, it is responsible for interpreting the Constitution and ensuring that the legislation passed by the Islamic Consultative Assembly aligns with it. One of the most contentious interpretations concerns the Council's supervisory role over elections, which has led to significant challenges regarding the guarantee and protection of citizens' freedoms and becomes a heated topic in academic circles and among ordinary citizens following each election. The legislator has addressed the formation, duties, and powers of the Guardian Council exclusively in Articles 91 to 99 and indirectly in 11 other principles. Among its main responsibilities is maintaining public order and safeguarding the general rights of Iranian citizens, including their freedoms. This article aims to examine the oversight and performance of the Guardian Council, addressing the challenges it has faced and answering the central question: What role has the Council played in ensuring citizens' freedoms, and what challenges has it encountered and continues to face in this regard?

Methodology

To examine the role of the Guardian Council in ensuring and safeguarding citizens' freedoms, this study employs a multi-faceted research methodology. A qualitative approach is utilized, which includes a comprehensive review of primary sources such as constitutional texts, legal documents, and judicial interpretations. The analysis is further enriched by a critical examination of secondary literature, including academic articles and expert opinions on the Guardian Council's functions and its supervisory role. Additionally, the study involves an analysis of

judicial cases and electoral examples to clarify the practical impacts of the Council's actions on individual freedoms. Interviews with legal scholars and practitioners are also conducted to provide more nuanced insights into the Council's influence. By integrating these sources and perspectives, the study aims to provide a thorough and balanced assessment of the Guardian Council's effectiveness in upholding constitutional freedoms and addressing associated challenges.

Results and Discussion

The guardian council of the Islamic Republic of Iran faces several challenges in ensuring and safeguarding the rights and freedoms of citizens. The most significant of these challenges are: balancing security and civil rights: the guardian council must strike a balance between national security and individual rights. National security and moral considerations can lead to restrictions on individual freedoms, and this conflict may result in the enactment of laws that affect citizens' rights. excessive reverence for law: an excessive emphasis on legal and jurisprudential principles can lead to the violation of individual rights and freedoms. In such cases, legal and jurisprudential commitments may conflict with international human rights standards. non-conformity with international standards: sometimes, domestic laws in Iran are at odds with international human rights standards. These discrepancies can lead to human rights violations and restrictions on civil liberties, placing organizations like the guardian council in a challenging position. public interest as a legal barrier: public interest, including security and public order, can impose limitations on individual rights. These limitations must be carefully and reasonably regulated to avoid infringing on personal freedoms. the guardian council must endeavor to balance these challenges by ensuring national security and public interests while also preserving the rights and freedoms of citizens in the legislative process.

Conclusion

According to Article 94 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran, any legislative proposal from the Islamic Consultative Assembly that is to be enacted into law must

be submitted to the Guardian Council for review. The Constitution emphasizes the broad supervisory role of the Guardian Council over all "legislative proposals," which include permanent laws, experimental laws, legal interpretations, budgets, and international treaties and agreements. These must be examined for compliance with the Constitution and Islamic principles. Article 91 also mandates that the Guardian Council protect the principles of the Constitution and, in cases of conflict, prioritize Islamic law over the Constitution. However, the implementation of Islamic law must not infringe upon citizens' rights and freedoms.

The Guardian Council's responsibilities include overseeing legislation, interpreting the Constitution, and supervising elections, all of which directly and indirectly affect civil liberties. The Constitution deems the protection of political and social freedoms essential, and even for maintaining national independence and territorial integrity, citizens' rights cannot be revoked. Challenges faced by the Guardian Council in safeguarding these freedoms include balancing Islamic principles with individual rights, maintaining public order, and addressing varying interpretations of laws.

References

1. Amir Arjomand, A. (2007). *Collection of international human rights documents*. Tehran: University of Tehran Printing and Publishing Center. [In Persian]
2. Barnett, E. (2007). *Introduction to law* (Translated by A. Koodakhodai). Tehran: Mizan Publishing. [In Persian]
3. Berkowitz, M., & Buck, P. C. (1998). National security. *Strategic Quarterly*, 2(2), 195-206. [In Persian]
4. Dworkin, R. (1999). *Rights and ethics* (Translated by M. Rasekh). Tehran: New Plan Articles Collection, 25-26. [In Persian]
5. Eftekhari, A. (2000). *Security in transition: The transformation of security in the 21st century*. *Strategic Studies Quarterly*, 3(10), 25-48. [In Persian]
6. Elyasi, M. (2004). *Reservations on international treaties*. *Knowledge Journal*, 82, 71-81. [In Persian]
7. Ghorayagh Zandi, D. (2013). *The concept of security in Islam: Theoretical and historical foundations*. Tehran: Strategic Studies Research Institute Publishing. [In Persian]
8. Hashemi, Y. (2007). *The memoirs and records of Hashemi Rafsanjani in 1981*. Tehran: Revolution Knowledge Publishing Office. [In Persian]
9. Hedayatnia, F. (2002). The Guardian Council's oversight of laws and regulations. *Ravaq Andisheh*, 11, 61-76. [In Persian]
10. Jafariyan, H. (2020). Clarifying the role and relationship between freedom and security within Islamic jurisprudence and citizenship rights. *Comparative Studies of Citizenship Rights Journal*, 1(2), 34-54. [In Persian]
11. Khaleghi, K. (2001). Balancing human rights and national policy infrastructures. *Political and Economic Information Journal*, 15(9-10), 71-72. [In Persian]
12. Khosravi, H., Zamanegadam, N., & Bagheri, H. Y. (2016). The right to freedom of the press in light of human rights principles. *Bioethics Journal*, 21, 137-156. [In Persian]
13. Kochnezhad, A. (2005). Limitations of human rights in international documents. *Fundamental Rights*. Tehran: Beina Publishing. [In Persian]
14. Mehrpour, H. (1994). *Notes on the Constitution of the Islamic Republic of Iran*. Unpublished lecture notes, Faculty of Islamic Sciences and Law, Imam Sadiq University, Tehran. [In Persian]
15. Meshkat, M., & Fazli, M. (2014). A critical examination of Isaiah Berlin's concept of freedom. *Fundamental Western Studies Journal*, 5(2), 105-135. [In Persian]
16. Meshkini Ardabili, A. (1995). *Terms of the principles*. Qom: Al-Hadi. [In Persian]
17. Mirshakari, A., Mokhtari, M., & Farahani, S. J. (2017). Fundamental principles of the constitution in describing citizenship issues. *Public Law Research Journal*, 57, 173-202. [In Persian]
18. Mirshakari, A., Mokhtari, M., & Farahani, S. J. (2017). The link between the constitution and human rights treaties in the context of women's citizenship.

- Islamic Human Rights Studies Journal*, 12, 79-100. [In Persian]
19. Mohammadi, H. (2017). The Guardian Council's approach to simultaneously respecting Islamic principles and freedoms. *Political Science Studies*, 3(1), 211-226. [In Persian]
 20. Mortezaei, S. A. (2011). Examining the scope of the Guardian Council's supervision over the Assembly of Experts elections. *Public Law Thoughts Journal*, 1, 171-196. [In Persian]
 21. Mortezaei, S. A. (2011). Examining the scope of the Guardian Council's supervision. *Knowledge Journal*, 20(165), 117-136. [In Persian]
 22. Mozaffar, M. R., & Esmaeiliyan, T. (2007). *Principles of jurisprudence* (Vol. 1). Qom: Sharh. [In Persian]
 23. Nikzad, A. (2001). Responses to the doubts about the supervisory role. Qom: Election Supervision and Inspection Office of the Province. [In Persian]
 24. Parvin, K., Afkar Sarand, H., & Darvish Motalei, M. (2012). The general application of Article Four of the Constitution and the scope of other principles. *Islamic Government Quarterly*, 66, 109-132. [In Persian]
 25. Raei, M. (2019). The Islamic human rights system with emphasis on the third generation of rights. *Sedough Journal*, 2(5), 69-76. [In Persian]
 26. Rahpeyk, H. (1998). National security and its legal constraints. *Strategic Quarterly*, 2(2), 129-142. [In Persian]
 27. Yazdi, M. (2006). The Assembly of Experts and the manner of supervising the leadership: An interview. *Government Journal*, 41, 77-86. [In Persian]
 28. Zirak, M. (2008). Analyzing the impacts and achievements of globalization, regionalism, and Iran's accession to the World Trade Organization. *Monthly Review of Economic Policies*, (83 & 84), 57-86. [In Persian]

نقش شورای نگهبان در تضمین و صیانت از آزادی‌های شهروندان

اسفندیار ناظمی دیلمی: دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی، ایران
سید محسن میر حسینی*: استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه یزد؛ یزد، ایران

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>بر اساس اصول قانون اساسی شورای نگهبان وظیفه صیانت از اصول شرع و قانون اساسی در تدوین قوانین عادی را بر عهده دارد. از سوی دیگر این شورا تضمین حقوق و آزادی‌های فردی را در راستای صیانت از حقوق شهروندی مندرج در قانون اساسی برعهده دارد و در این راستا طبق اصل ۹۸ قانون اساسی تفسیر قانون اساسی را نیز عهده دار است که در یک مورد آن تفسیر شوری از نظارت بر انتخابات، به نظارت استصوابی؛ چالش‌هایی را از سوی منتقدین مبنی بر تحدید آزادی شهروندان ایجاد نمود. در این راستا سؤال اصلی که پژوهش حاضر بدنبال جواب دادن به آن است این است که: نقش شورای نگهبان در تضمین و تأمین آزادی‌های شهروندان با تأکید بر نظرات و عملکرد آن چه می‌باشد؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد هر چند تفاسیر و به تبع آن عملکرد و محدودیت‌های اعمال شده از سوی شوری، بر اساس قانون اساسی می‌باشد اما در عمل برخی از تفاسیر مضیق در مقابل تفاسیر موسع و نیز عملکردهای محدود کننده بخصوص در باب انتخابات می‌تواند سلیقه‌ای و محدود کننده آزادی‌ها و حقوق مصرح در قانون اساسی برای شهروندان باشد. روش پژوهش مقاله حاضر توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای انجام شده است</p>	<p>شماره صفحات: ۲۶۵-۲۷۴</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p>
	<p>واژه‌های کلیدی: آزادی‌های شهروندان، تأمین آزادی، تضمین آزادی، شورای نگهبان، نظارت و عملکرد</p>

استناد: ناظمی دیلمی، اسفندیار؛ میرحسینی، سیدمحسن (۱۴۰۲). نقش شورای نگهبان در تضمین و صیانت از آزادی‌های شهروندان (مورد مطالعه: منطقه ۹ شهرداری تهران)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، دوره ۱۳ (ویژه‌نامه ۱)، ۲۶۵-۲۷۴.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.330887.3584

مقدمه

شورای نگهبان نهادی با ترکیب خاص فقهاء و حقوقدان است. تدوین کنندگان قانون اساسی در پی مرجع صالحی بودند تا با قدرت کامل از موازین اسلام و اصول قانون اساسی پاسداری کند و با این تفکر اصول مربوط به شورای نگهبان را تدوین نمودند. در این راستا شورای نگهبان وظیفه تضمین حقوق و آزادی‌های فردی را در جهت دفاع از قانون اساسی برعهده دارد، و از سوی دیگر بر اساس اصل ۹۸ قانون اساسی با تفسیر قانون اساسی مطابقت مصوبات مجلس شورای اسلامی با قانون اساسی را نیز برعهده دارد انجام می‌دهد که یکی از بحث‌انگیزترین تفسیرها مربوط به تفسیر نظرات استصوابی آن شورا بر انتخابات می‌باشد که چالش‌هایی را در خصوص تضمین و تأمین آزادی‌های شهروندان در پی داشته است و در پی برگزاری هر انتخابات به بحث داغ محافل علمی و حتی بسیاری از شهروندان عادی تبدیل می‌گردد.

قانونگذار در قانون اساسی اصول ۹۱ تا ۹۹ را بصورت انحصاری و در ۱۱ اصل دیگر بصورت غیر مستقیم به تشکیل و وظایف و اختیارات شورای نگهبان پرداخته است و در این راستا مفهوم تأمین نظم عمومی و حقوق عامه از جمله آزادی‌های شهروندان ایرانی از وظایف اصلی است که برعهده این شوری گذاشته شده است و این مقاله در پی آن است تا ضمن بررسی نظرات ارائه شده و عملکرد شورای نگهبان به بررسی چالش‌هایی که شوری با آن مواجه بوده است بپردازد و به این سؤال اصلی پاسخ دهد که با توجه به نظرات و عملکرد آن شوری در مقوله تأمین آزادی‌های شهروندان چه نقشی را داشته و با چه چالش‌هایی مواجه بوده و می‌باشد؟

مبانی نظری

هر چند در خصوص شورای نگهبان و ساز و کار و وظایف آن بخصوص بحث نظرات استصوابی آن شوری کتب و مقالات متعددی به رشته تحریر در آمده‌اند اما هیچکدام بحث نقش شوری را در تضمین و تأمین آزادی‌های شهروندان مورد بررسی قرار نداده‌اند. در ذیل به دو نمونه از آثار مکتوب مرتبط اشاره می‌شود: جعفریان (۱۳۹۹) در مقاله «تبیین جایگاه و نسبت آزادی و امنیت در چارچوب فقه اسلامی و حقوق شهروندی» معتقد است امروزه با گسترش پدیده شهرنشینی، حقوق و آزادی‌های متناظر با شهروندی با موانع و مشکلاتی همراه گردیده است و با عنایت به این که عنصر اختیار و آزادی به عنوان نقطه انفصال انسان با سایر مخلوقات محسوب شده و با ورود انسان به وضع مدنی دچار تحول می‌گردد، لذا بازشناسی مفهوم و جایگاه آزادی در حقوق شهروندی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ از سوی دیگر از آنجایی که آزادی مطلق با زندگی جمعی تناسب نداشته و منافی با برخی منافع عامه از قبیل نظم و امنیت عمومی می‌باشد لذا در مقام تحدید، علاوه بر ضرورت شناخت جایگاه و مفهوم امنیت و نیاز به تعیین حدود آن ضروریست. تفاوت این اثر با مقاله حاضر در این است که پژوهش حاضر به حدود آزادی و امنیت عمومی توسط شورای نگهبان و مرز بندی آن می‌پردازد. محمدی (۱۳۹۶)، در مقاله «رویه شورای نگهبان در تعارض نظم عمومی و آزادی‌ها» معتقد است همراه با شکل‌گیری اجتماعات، ضرورت‌هایی نیز به منظور تامین و تداوم حیات اجتماعی ایجاد می‌شود. از جمله این ضرورت‌ها که لازمه گذار از حالت "طبیعی" به حالت "اجتماعی" است، نظم عمومی است. دامنه نظم عمومی در قوانین اساسی تعیین می‌شود ولی از آنجا که نظم عمومی مفهومی سیال دارد و نمی‌توان تمام مصادیق آن را در یک سند تعیین نمود، عملاً رویه قضایی مهمترین ابزار برای تعیین دامنه و مصادیق نظم عمومی است. به همین دلیل رویه دادرسان اساسی به عنوان پاسدار قانون اساسی و حقوق و آزادیها، در تعارض نظم عمومی و آزادیها، در تعیین دامنه نظم عمومی نقش تعیین کننده‌ای دارد و بر خلاف مقاله حاضر به نقش شورای نگهبان تنها در رویه پرداخته است و در عمل به آن پرداخته نشده است.

مفهوم آزادی شهروندی

مفهوم آزادی در میان حقوقدانان مفهومی واحد نیست اما مصادیق آزادی همواره از جمله موارد مشترکی است که وجود دارد. آیزایا برلین فیلسوف و مورخ اندیشه‌ها از سرشناس‌ترین و برجسته‌ترین لیبرال‌های دوران معاصر است که تقریر او از دو مفهوم آزادی سر رشته بحث‌های سیاسی و اجتماعی و اخلاقی مرتبط با آزادی است. مفهوم آزادی از کلیدی‌ترین آرای او و به‌نوعی مرکز ثقل اندیشه‌های اوست. به نظر او، آن‌چه در انسان اهمیت ویژه دارد

و حتی انسانیت انسان در گرو آن است قدرت انتخاب و گزینش‌گری اوست و آزادی از این جهت اهمیت ویژه می‌یابد که میدانی برای انتخاب انسان‌ها فراهم می‌آورد. در تمام جنبه‌های اندیشه‌ی برلین از جمله پلورالیسم ارزشی، رد جبرگرایی تاریخی، رد آرمان‌شهرگرایی و دفاع از دموکراسی (البته دموکراسی‌ای که جنبه‌های منفی آن به دست نیروهای روشن‌فکر و نقاد محدود و کنترل می‌شود) رد پای آزادی‌محوری و دغدغه‌ی دفاع از آن قابل درک و محسوس است. (مشکات، فاضلی، ۱۳۹۳: ۱۰۶)

مفهوم آزادی ارتباط مستقیم با نظم عمومی دارد، از سالیان دور علی‌رغم اهمیت بسیار زیاد مفهوم نظم عمومی در سامان بخشی به نظام حقوقی و نیز تحدید آزادی‌های مشروع شهروندان و تسری ما به ازاء قانونی، نسبت به نقض، عبور یا عدول از آن، در خصوص موضوع مهمی همچون تعریف نظم عمومی اتفاق نظری بین صاحبان اندیشه حقوقی ملاحظه نمی‌شود. اهمیت این امر زمانی آشکار می‌شود که نظم عمومی در قالب یک عامل محدودکننده آزادی جلوه‌گر شده و تعیین حد و مرز آن ضروری به نظر می‌رسد. جیرار کورنو، حقوقدان فرانسوی در این خصوص می‌گوید: «نظم عمومی مجموعه نیازهای بنیادین اجتماعی، سیاسی و ... است که برای عمل به منافع عمومی، محافظت از امنیت، محافظت از آداب عمومی، سیر اقتصادی و حمایت از برخی مصالح خاص (مانند حمایت از افراد) ضروری و اساسی به شمار می‌آید». در تعریفی دیگر ادعا شده است که نظم عمومی در مجموعه تاسیسات حقوقی و قواعد مربوط به حسن جریان امور مربوط به اداره یک کشور یا راجع به حفظ امنیت و اخلاق در روابط آحاد مردم است که اراده افراد در جهت خلاف آن بلااثر باشد. بالاخره تعریف دیگری از نظم عمومی آن است که «نظم شامل قواعد و سازمان‌هایی است که غرض از وضع آن حفظ منافع عمومی، تأمین حسن جریان امور اداری، سیاسی، اقتصادی و حفظ خانواده می‌باشد و اراده افراد نمی‌تواند آن را نقض نماید اعم از اینکه قواعد مربوط به حقوق عمومی باشد، مانند قواعد مربوط به وضعیت، اهلیت، ارث یا قواعد مربوط به حقوق کیفری». (محمدی، ۱۳۹۶: ۱۴۶)

بر اساس اصول ۱ و ۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نوع حکومت جمهوری اسلامی معین شده و مبنای آن و اتکای امور کشور رای ملت است، کرامت و ارزش والای انسان و آزادی و مسئولیت انسان در اجتماع و در برابر خدا در اصل ۲ آمده است. آموزش رایگان برای همه و تسهیل و تعمیم آموزش عالی و تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در اصل ۳، شوراها به عنوان رکن تصمیم‌گیری و اداره امور کشور در اصل ۷ قانون اساسی، وظیفه همگانی و متقابل مردم و دولت در امر به معروف و نهی از منکر در اصل بعدی و آزادی و استقلال بعنوان حق آحاد ملت و تلکلیف ملت و دولت به حراست از آن در اصل بعدتر، عمل به قسط و عدل اسلامی نسبت به همه حتی غیر مسلمانان در اصل ۱۴ و ... از مصادیق حقوق شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. هر چند که حقوق شهروندان در قانون اساسی به طور صریح، موردی و عملیاتی مورد توجه و تأکید قرار نگرفته است.

نقش شورای نگهبان در تضمین و تأمین آزادی‌های شهروندان

حفاظت و پاسداری از نقض اصول قانون اساسی توسط نهاد قانونگذاری (مجلس شورای اسلامی) و دستگاه‌های دولتی، برعهده شورای نگهبان می‌باشد. این شورا نه تنها بر حفظ حقوق ملت تأکید دارد بلکه تاکنون و در آینده نیز کلیه مصوباتی که ناقض حقوق و آزادی‌های افراد بوده را مورد اشکال قرار داده و برای رفع اشکال به مجلس بازگردانده و خواهد گرداند. در مورد حد و مرزها و محدودیت‌هایی که در قانون اساسی توسط قانونگذار بیان شده است باید بیان کرد که برخی از این محدودیت‌ها به حکم عقل سلیم در قانون اساسی گنجانده شده و این چنین محدودیت‌هایی برای بقاء مورد پذیرش نظام‌های حقوقی سایر کشورها نیز می‌باشد. و از آنجا که نظام ایران اسلامی است محدودیت‌های دیگری نیز در قانون اساسی وجود دارد که منبعث از نظام دینی و اسلامی است و نمونه‌های آن، صرفاً در برخی کشورهایی که حکومت دینی را قبول کرده‌اند یافت می‌شود. سخن از تعیین مرجعی برای تفسیر قانون اساسی تقریباً هم‌زمان با تدوین نخستین قانون اساسی ایران در دوره مشروطه مطرح شده است. مطابق قسمت آخر بند اول اصل بیست و هفتم قانون اساسی مشروطه، «شرح و تفسیر قوانین از وظایف مختصه مجلس شورای ملی است». بنابراین اصل، تفسیر قوانین عادی و قانون اساسی هر دو در حیطه وظایف و اختیارات مجلس شورای ملی است؛ زیرا، کلمه «قوانین» در اصل مزبور به نحو اطلاق ذکر شده و مقید کردن آن به قوانین عادی با ظاهر عبارت منطبق نیست؛ ضمن آنکه در اصلی که بعداً به قانون اساسی الحاق شده است، تغییر، تبدیل، نسخ و الحاق تحت عنوان تجدید نظر در قانون اساسی در صلاحیت مجلس

مؤسسان مقرر شده و ذکر از تفسیر به میان نیامده است؛ از سوی دیگر سنت و سابقه قانون گذاری در ایران نشان می دهد هرگاه تفسیر قانون اساسی ضرورت یافته، مجلس شورای ملی با استناد به اصل بیست و هفتم متمم قانون اساسی اقدام به تفسیر کرده است. اما در قانون اساسی فعلی تفسیر قانون اساسی به عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه چهارم آنان انجام می شود. هیچ مرجعی نمی تواند شورا را مجبور و مکلف به تفسیر قانون اساسی نماید و تشخیص این امر که اصل یا اصولی از این قانون نیازمند تفسیر است با خود شورای نگهبان است.

در باب رویه شورای نگهبان قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در مورد تعارض نظم عمومی و آزادیها، بیشتر مبتنی بر مصلحت اندیشی و مصلحت محوری بوده است تا آزادی گرایی. این رویه مطلق انگارانه شورا در آرا شورا و در تعارض آزادیها و نظم عمومی به وضوح قابل مشاهده است، به استثنای آزادی مالکیت که در این مورد، آراء شورا با پراکندگی بسیاری رویه رو است و گاه در مورد مشابه در تعارض نظم عمومی و آزادی مالکیت رویه منظمی را اتخاذ کرده است. اما با اندک مسامحه میتوان رویه شورای نگهبان را در زمینه تعارض نظم عمومی و مالکیت به دو دوره تقسیم کرد: در دوره اول که از ابتدای شکل گیری شورا تا آغاز دهه هفتاد است که شورا در تعارض آزادی مالکیت با نظم عمومی در بسیاری از موارد با تکیه بر موازین شرعی از جمله قاعده تسلیط، دامنه نظم عمومی را کاهش داده و متقابلاً گستره آزادی مالکیت را توسعه داده است ولی این رویه شورا در آغاز دهه هفتاد و با ورود مجمع تشخیص مصلحت نظام تغییر چشمگیری پیدا نموده است. در دوره دوم شورای نگهبان به تدریج از دیدگاه مطلق انگارانه خود در تقدم آزادی مالکیت بر نظم عمومی فاصله می گیرد و به تدریج محدودیت هایی را به عنوان نظم عمومی می پذیرد. در اوایل دهه هفتاد مجلس طرحی را به تصویب رساند که مطابق آن خرد نمودن اراضی به کمتر از حدالمنصب معینی را ممنوع اعلام نمود. این طرح در شورای نگهبان مخالف شرع (قاعده تسلیط) اعلام شد. مجلس بر نظر خود پافشاری نمود و این طرح به مجمع تشخیص فرستاده شد که در نتیجه آن مجمع با تشخیص ضرورت اعمال محدودیت و با توجه به نظم عمومی اعمال این محدودیت را به آزادی مالکیت به جا دانست. پس از آن رویه جدیدی در شورا به سوی انعطاف پذیری و تقدم نظم عمومی بر آزادی مالکیت با تکیه بر عنصر ضرورت شکل گرفت و شورا در موارد بسیاری به کرات ایجاد محدودیت بر آزادی مالکیت را به منظور حفظ نظم عمومی تایید نمود. (محمدی، ۱۳۹۶: ۱۵۰-۱۷۰) لذا با توجه به تبیین نقش شورای نگهبان در تضمین و تأمین آزادی های شهروندان و مصوبات این شورا در این راستا چه آنچه بصورت مستقیم آزادی های شهروندان را تأمین و تضمین میکند چه به صورت واسطه ای و غیر مستقیم، بی شک چالش هایی متوجه این نهاد خواهد شد که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت.

بحث و یافته های تحقیق

چالش های تضمین و تأمین آزادی شهروندان توسط شورای نگهبان

بی شک صیانت از نظام سیاسی محقق نخواهد شد مگر زمانی که آزادی های شهروندان و حقوق آنان به خوبی به رسمیت شناخته شود و مورد تکریم واقع گردند و لذا شورای نگهبان در راستای رسیدن به این اهداف همواره باید سعی داشته باشد رضایت عمومی را تحصیل نماید و همانگونه که در منشور حقوق شهروندی آمده است با توجه به این که استیفای حقوق و آزادی های مدنی و سیاسی از جمله آزادی اندیشه، بیان و دسترسی به اطلاعات و تبادل آن، آزادی مطبوعات و رسانه ها، حق نقد و نظر و نظارت همگانی، حق سکونت و آزادی رفت و آمد، حق برخورداری از تابعیت، حق تعیین سرنوشت و اداره شایسته امور کشور به اتکالی آرای عمومی از طریق نظام انتخاباتی سالم، شفاف و رقابتی و همه پرسی آزاد، حق تأسیس، اداره، عضویت و فعالیت در تشکلهای احزاب و انجمن های مدنی و صنفی، حق شرکت آزادانه در اجتماعات و راه پیمایی ها و سایر حقوق، تنها با تعهد، مسئولیت پذیری و اراده سیاسی دولت امکان پذیر است، حال که وظیفه خطیر (صیانت از نظام سیاسی) به این نهاد انقلابی واگذار گردید در نظام جمهوری اسلامی ایران و قانون اساسی آن که تا حدودی برگرفته از قوانین اساسی کشورهای مختلف و اسناد بین المللی می باشد همواره حقوق شهروندان و رعایت آن مورد توجه است و در این راستا نهادهای متولی بی شک دارای چالش ها و موانعی خواهند بود که در زیر عمده چالش های موثر و پررنگ شورای نگهبان که در تضمین و تأمین حقوق شهروندان دخیل هستند به شرح زیر است:

نبود چارچوب کافی و تعادل برای امنیت حکومت و حقوق شهروندی

وجود حقوق شهروندی برای انسان از والاترین سرمایه‌های بشر محسوب می‌شود و جداکننده انسان و دیگر مخلوقات به شمار می‌رود. از میان مصادیق حقوق شهروندی، حق امنیت از جمله مصون بودن حیثیت و جان و مال و مسکن اشخاص و همچنین حقوق مربوط به آزادی عملکرد و حقوق مربوط به آزادی اندیشه به حقوق مدنی شهروندی تعبیر می‌شود؛ چراکه اعمال این حقوق بیش از هر چیز به ظرفیت دولت و نمایندگان دولت است. همچنان که مفهوم آزادی یکی از مصادیق حقوق مدنی شهروندی است و عنصر حیاتی و از لوازم حیات و تکامل جمعی بشر به شمار می‌رود. باید توجه داشت آزادی مطلق و بدون محدودیت با زندگی اجتماعی تناسب ندارد؛ بنابراین تقابل حقوق مدنی شهروندی در مصادیق آزادی و امنیت امری متصور و انکارنشده است. (جعفریان، ۱۳۹۹: ۳۴) پس یکی از بزرگترین نعمت‌های الهی، که خداوند وعده اکمال آن را داده و از جمله اولین نیازهای فطری هر انسانی بوده و همه حکومت‌ها وظیفه تامین آن را دارا می‌باشند مسئله امنیت و احساس آن است.

امنیت ملی و اخلاق، مهمترین مفاهیم محدودکننده اعمال حقوق بشر است. مفهوم امنیت ملی را می‌توان مهمترین مفهومی دانست که دولت‌ها بر اساس آن، اعمال حقوق و آزادی‌ها را محدود می‌سازند؛ به خصوص حق آزادی بیان و آزادی مطبوعات در معرض بیشترین تحدید و خدشه از طریق توسل به این مفهوم قرار گرفته و می‌گیرند تا حدی که چند اصل از سند اجلاس ۲۰۰۱ ژوهانسبورگ به این موضوع اختصاص داده شده است. (خالقی، ۱۳۸۰: ۷۱-۷۲) گفتمان جدید امنیت ملی به شدت تحت تاثیر فرآیند (جهانی شدن) متولد شده است. در این گفتمان، امنیت دیگر در فقدان (تهدید) تعریف نمی‌شود؛ بلکه بر مبنای ماهیتی ایجابی، بر وجود (اطمینان خاطر) نزد شهروندان دلالت دارد. برخلاف (گفتمان منفی امنیت) که مولفه اصلی آن فقدان تهدید نسبت به منافع و مصالح مبهم بود، در (گفتمان مثبت)، امنیت به رتبه فروتری تقلیل یافته و در پرتو متغیرهای دیگری چون (قدرت) تعریف می‌شود. از این دیدگاه، امنیت ملی به مجموع توانمندی‌های (طبیعی، بهره برداری و راهبردی) یک نظام برای (دست یابی به منافع ملی) اطلاق می‌شود (نبود تهدید) صرفاً مقدمه تحقق آن به حساب می‌آید. (افتخاری، ۱۳۷۹: ۳۰-۳۳)

اما علاوه بر گستردگی توسل بدین مفهوم، تعریف آن با دشواری‌ها و پیچیدگی‌هایی مواجه است. تعریف امنیت ملی به واسطه ابهام این مفهوم، تعریفی (ذاتاً جدلی) است. خصلت دوگانه مفهوم امنیت، یعنی دارا بودن دو وجه ذهنی و عینی، عامل اصلی ابهام در موضوع، تعریف و مصادیق تحدید کننده به وسیله آن به شمار می‌رود. طبق نظر (ولفرز)، امنیت در وجه عینی، فقدان تهدیدات نسبت به ارزش‌های جاری و ساری در جامعه محسوب می‌شود و در مفهومی ذهنی، فقدان بیم از اینکه چنین ارزش‌هایی مورد تعرض و آسیب قرار گیرند. بر این مبنا صرف عینیت یا ذهنیت تهدید نسبت به ارزش‌های هر جامعه، ملاک تعریف مفهوم امنیت قرار می‌گیرد و این امر حاکی از خصلت دوگانه این مفهوم است. در این جا وضعیت فیزیکی با وضعیت ذهنی در هم آمیخته است. انتقال امنیت از وضعیت فیزیکی به وضعیت ذهنی، بلافاصله مشکلات عدیده‌ای را برای دولت در مواجهه با عوامل مخل امنیت و همچنین به رسمیت شناختن حد مجاز اعماق حقوق و آزادی‌ها ایجاد می‌کند. یکی از صاحب‌نظرانی که برای اولین بار تعریفی از امنیت ملی ارائه داد (لیمین) بود. به عقیده وی: یک ملت وقتی امنیت دارد که مجبور نباشد منافع مشروع خویش را برای احتراز از جنگ قربانی کند و در صورت لزوم نیز قادر باشد که منافع مشروع خویش را از طریق جنگیدن حفظ کند. (برکوتیز، ۱۳۷۷: ۱۹۶)

این نگاه به مقوله امنیت که صرفاً بر مولفه‌هایی چون خارجی و منافع مشروع ملی تاکید دارد، امروزه از نظر بسیاری ساده انگارانه به نظر می‌رسد. تعبیر امنیت ملی همواره همراه با اصطلاحاتی چون منافع ملی، منافع حیاتی، ارزش‌های اساسی و غیره به کار می‌رود (ره پیک، ۱۳۷۷: ۱۳۲) و این امر نشانگر این واقعیت است که امروز این مفهوم وجوه و ابعاد بسیار گسترده تری یافته و دیگر با تعریفی چون تعریف پیش گفته قابل تحلیل نیست. در طی این فرآیند، امنیت از محدودیت (تک سطحی) و (تک ساحتی) خارج و در مفاهیم، اصول و هنجارهایی با ابعاد گوناگون فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به گونه‌ای متفاوت متجلی شده است. به بیان دیگر، امنیت سطوح فردی، اجتماعی، انسانی و جهان گرا را علاوه بر (دولت محوری) و تمرکز بر جنبه نظامی در بر گرفته است. امروزه جمهوری اسلامی ایران، که تنها حکومت شیعه با تاسی به اصل ولایت فقیه و داعیه دار پیاده سازی احکام الهی در جامعه را دارد؛ یکی از بزرگترین دستاوردهای خود را تامین امنیت کشور در ناامن ترین منطقه دنیا می‌داند؛ این در حالی است که بسیاری از منتقدین از نبود امنیت فردی در جامعه به واسطه گشت ارشاد و نیروهای بسیجی آتش به اختیار دم میزنند و چه بسا در این بین برای تحقق این مهم برخی از حقوق شهروندان و یا حقوق برخی از آنها تا حدودی مورد نقض قرار گیرد. لذا شورای نگهبان با

وجود رسالت‌های تبیین شده آن در قانون اساسی همواره در انطباق قوانین با مقررات و شرع اسلامی ممکن است از یک طرف با امنیت و از طرفی با آزادی‌های شهروندی رو در رو شود و بین آنها قرار گیرد و ناچار سبب وضع و نهایی شدن قانونی گردد که امنیت را تامین کند حتی نسبی ولی ناقص برخی آزادی‌های شهروندی باشد.

ستایش افراطی قانون

آزادی در اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده دوم این چنین تعریف شده است: همه انسان‌ها بی هیچ تمایزی از هر گونه‌ای یا در هر جایگاهی که باشند، سزاوار تمامی حقوق و آزادی‌های مطرح در این اعلامیه‌اند، مشروط بر اینکه عمل آنان، به حقوق دیگران صدمه‌ای نزنند. در این مرحله وجود قانون و حکومت قانون برای تنظیم روابط شهروندان، موضوعی بدیهی و لازم برای تعیین ذی حق است؛ پس باید توجه کرد که ستایش افراطی قانون، بیش از حد اعتدال نیز زیان بار و سبب رواج بی‌اعتنایی به کرامت و ارزش‌های فردی شده است؛ همچنین مرز میان نظام قدرت و ارزش را درهم ریخته است؛ از این رو جواز ورود نظام حاکم را به حریم خصوصی افراد داده و نیز آزادی‌های مشروع و شهروندی ایشان را محدود کرده است؛ بنابراین در جوامع اسلامی کمتر به موضوع ارتباط سنجی توجه کرده‌اند تا جایی که به طور عمده آزادی به نفع امنیت، به حاشیه رفته است و سرانجام، آزادی را به شکل درونی یا به اختیار در میان شهروندان روا داشته‌اند. (جعفریان، ۱۳۹۹: ۳۴-۵۴) آزادی، از پیچیده ترین مفاهیم مدرن فلسفه سیاسی است و پیچیدگی مفهوم آزادی از آن روست که آنچه درباره آزادی در دوره مدرن طرح شده است، بیشتر اشاره به وضعیت سیاسی و اجتماعی دارد که در آن مداخله غیر نباشد. به عبارت دیگر، آزادی بیشتر از آنکه مفهوم باشد تا وضعیت‌های مختلف را توضیح دهد، خود وضعیت محسوب می‌شود. (غرایق زندگی، ۱۳۹۲: ۲۷) از نظر افراطیون و منتقدین شورای نگهبان در نظام جمهوری اسلامی ایران با تفاسیر مختلف از اصول مختلفی که انجام می‌دهد و ستایش افراطی از قانون و توجه بیش از حد به فقه و اینکه همواره مبانی اسلامی چند صد سال گذشته را در دستور کار خود قرار می‌دهد و همچنین عدم تفسیر پویا از مبانی اسلامی که نشأت گرفته از موارد فوق الذکر است، مسببی شده است تا تضمین و تامین حقوق و آزادی‌های شهروندان را گاهی با چالش‌ها و محدودیت‌هایی مواجه نماید.

عدم انطباق کافی قوانین با موازین بین المللی و حقوق بشری

رعایت اخلاق و اخلاقیات همواره از مهمترین مفاهیم محدود کننده اعمال حقوق بشر و حقوق شهروندی بوده است. میان حقوق بشر و آموزه‌ها و هنجارهای اخلاقی ارتباطی همه جانبه وجود دارد؛ گرچه میزان ارتباط حقوق و اخلاق با یکدیگر و ماهیت دقیق حقوقی یا اخلاقی مقررات حقوق بشری در موارد اختلافی، بسیار بحث انگیز است. (دورکین، ۱۳۸۱: ۷۳-۷۶) دیدگاهی وجود دارد مبنی بر اینکه حقوق بشر، مقوله‌ای اخلاقی است. چنانکه فاینبرگ در نظریه خویش، از حقوقی تحت عنوان حقوق اخلاقی نام می‌برد و آنها را به مواردی اطلاق می‌کند که وجود آنها پیش یا مستقل از هر قاعده نهادی معتبر به رسمیت شناخته می‌شود. این حقوق، صرف نظر از شناسایی آنها به وسیله دولت، متعلق به فرد یا افراد بوده و مستقل از قواعد نهادی، حقوقی یا غیر حقوقی‌اند. توصیف حقوق بشر به مثابه حقوق اخلاقی، متضمن این نکته است که هنجارهای تشکیل دهنده حقوق بشر اخلاقی‌اند و بنابراین حقوق بشر فقط در صورتی می‌تواند وجود داشته باشد که هنجارهای اخلاقی تا حدودی به رسمیت شناخته شوند.

در هر صورت توسل به اصول اخلاقی یا اخلاقیات در اعمال محدودیت بر حقوق و آزادی‌ها همچون اصل امنیت ملی، با دشواری‌هایی به ویژه در جوامعی که اخلاقیات در برگیرنده مولفه‌ها و عناصر بی شماری است که هر کدام از آنها به نوبه خود اصول یا هنجارهایی کلی، مبهم و قابل تفسیرند، روبروست. توجه فوق العاده به اصول اخلاقی-با فرض کلی و مبهم بودن تعریف و قلمرو شمول آنها در قوانین و مقررات راجع به حق آزادی بیان، در خصوص چگونگی توسل به اصول اخلاقی در تحدید از موضوعات پر کاربرد است. چرا که توجه فوق العاده به اصول اخلاقی-بافرض کلی و مبهم بودن تعریف و قلمرو شمول آنها-در قوانین و مقررات راجع به حق آزادی بیان و همچنین احکام دادگاه‌ها در این خصوص مشهود است. رایج ترین نمونه آن نیز محدودیت انتشار نشریات و کتب حاوی مطالب و تصاویر مستهجن و غیر اخلاقی است. اختیارات مبتنی بر سانسور ماهوی در زمینه هرزه نگاری، بدون نیاز به ارایه

دلایل خاص و فنی و فارغ از دغدغه‌های تعارض این محدودیت با حقوق و منافع ویژه شخص یا اشخاص در همه نظام‌های حقوقی و سیاسی، امری قابل دفاع است. (خسروی، زمانه قدیم، باقری، ۱۳۹۵: ۱۳۷)

در مجموع باید بیان نمود که معناداری مقوله حقوق بشر فقط با تضمین سازگاری میان ماهیت این حقوق از یک سو و محدودیت‌های پیش‌بینی شده در اعمال آن از سوی دیگر امکان‌پذیر است. در غیر این صورت همیشه دلایل بی‌شماری برای وسوسه دولت‌ها در نقض حقوق بنیادین بشر وجود دارد که جهانشمولی و لازم‌الاجرا بودن آنها را به شعاری پرطمطراق و بدون ماحصل عینی تبدیل می‌کند. محدودیت‌ها و مجازات‌های جمهوری اسلامی ایران که موازین بین‌المللی حقوق بشر را نقض می‌کند شامل مجازات‌های سخت برای جرایم، مجازات جرایم بدون قربانی مانند زنا و همجنس‌گرایی، اعدام مجرمان زیر ۱۸ سال، محدودیت‌های آزادی بیان و مطبوعات (از جمله حبس روزنامه‌نگاران) و محدودیت‌های آزادی مذهب و برابری جنسیتی در قانون اساسی جمهوری اسلامی. طبق دیده بان حقوق بشر، معتقد است سابقه حقوق بشر در ایران به طرز چشمگیری خراب شده است. دستگیری و محاکمه‌های گسترده جمعی دهها شخصیت برجسته مخالف که در آن متهمان اعترافاتی را می‌خوانند که هر نشانه‌ای از زورگویی را نشان می‌دهد. در اکتبر ۲۰۱۲ سازمان ملل متحد دفتر حقوق بشر اظهار داشت که مقامات ایرانی درگیر «برخورد شدید» با روزنامه‌نگاران و مدافعان حقوق بشر شده‌اند. مقامات جمهوری اسلامی در پاسخ به انتقادات اظهار داشتند که ایران «بهترین سابقه حقوق بشر» را در جهان اسلام دارد؛ که ملزم به پیروی از «تفسیر غرب» از حقوق بشر نیست. جمهوری اسلامی قربانی «تبلیغات مفرضانه دشمنان» است که «بخشی از یک طرح بزرگ علیه جهان اسلام» است. به گفته مقامات ایرانی، کسانی که به گفته فعالان حقوق بشر از فعالان سیاسی مسالمت‌آمیز محروم هستند و از روند تشریفات قانونی محروم هستند، در واقع جرایمی علیه امنیت ملی کشور مقصر هستند. غرب و نهادهای حقوق بشری معتقد است جمهوری اسلامی ایران به طور منظم انتخابات را برگزار می‌کند، اما این نتایج تا حدودی به دلیل نفوذ شورای نگهبان، یک نهاد غیرمنتخب، از کلیه نامزدهای انتخاباتی رد صلاحیت می‌شود که به نظر آنها به اندازه کافی به روحانیت وفادار نیستند. در این بین نهادهای منتخب دیگری تحت کنترل رهبر انقلاب است. این نهادها، از جمله نیروهای امنیتی و قوه قضائیه، که باید قبول داشت نقش مهمی در سرکوب مخالفان و سایر محدودیت‌های آزادی‌های مدنی دارند. رئیس‌جمهور، دومین مقام عالی‌رتبه در جمهوری اسلامی، کابینه‌ای را تعیین می‌کند که باید توسط مجلس تأیید شود. وی با رای مردم حداکثر تا دو دوره چهار ساله متوالی انتخاب می‌شود. در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۶، فقط شش مرد مجاز به از بین بردن حدود ۱۶۰۰ نامزد متقاضی بودند. شورای نگهبان هر ۱۳۷ زن نامزد را رد صلاحیت کرد. و با این اوصاف باید گفت موازین بین‌المللی و حقوق بشری یکی دیگر از موانع قانونی شورای نگهبان در تأمین حقوق و آزادی‌های شهروندان در ایران است. لذا موازین بین‌المللی و نهادهای حقوق بشری و کمیساریاری عالی حقوق بشر هر ساله با ارائه لیستی از موارد نقض حقوق و آزادی‌های شهروندی بی‌هیچ مماشاتی نقض حقوق شهروندی ایرانیان را متذکر می‌شوند و برخورد شورای نگهبان با موازین بین‌المللی و ایجاد تعادلی بین موازین بین‌المللی و مبانی شریعت اسلامی یکی از چالش‌های جدی شورای نگهبان است.

منافع عمومی بعنوان مانع قانونی

شاید بتوان گفت تنها مانع شورای نگهبان در تأمین حقوق و آزادی‌های شهروندان منافع عمومی است. با بررسی اسناد بین‌المللی قوانین و مقررات داخلی، یکی دیگر از محدودیت‌های آزادی و حقوق برآمده از آن منافع عمومی است. مفهوم منافع عمومی دربرگیرنده موضوعات انتخاب شده از قبیل امنیت و نظم عمومی و سایر مفاهیمی مانند بهداشت عمومی و اخلاق حسنه است. (کوچ نژاد، ۱۳۸۳: ۱۷۰) در همین زمینه، ماده ۲۱ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی محدودیت این آزادی را مقرر می‌کند. این محدودیت‌ها درباره آزادی تشکیل مجامع و جمعیت‌های مسالمت‌آمیز امنیت ملی و نظم عمومی و امنیت اجتماعی و حمایت از سلامت و اخلاق اجتماعی است. (امیرارجمند، ۱۳۸۶: ۱۰۲) در موضوعات حقوق اساسی و آزادی‌های ذاتی و طبیعی بشر، از قبیل حق حیات و حق تعیین سرنوشت و آزادی بیان و اندیشه، قواعد عامی وجود دارد که به نظم و امنیت عمومی مربوط می‌شود و افراد به هیچ وجه نمی‌توانند برخلاف آن قواعد بر اساس قرارداد عمل کنند؛ اما در موضوع‌های حقوق خصوصی، نظم و امنیت ساختار حقوقی مفاهیم است که دولت به وسیله آن قراردادهای خصوصی مغایر با منافع عمومی را باطل اعلام می‌کند؛ بنابراین احترام به

قواعد حقوقی و قوانین ناظر به نظم و امنیت عمومی و اطاعت از آن، مانند سایر فضیلت‌های اخلاقی در حد اعتدال، مفید و ضروری است؛ ولی همین که از این فراتر رود و به مرز ستایش و افراط برسد آسیب‌هایی را به دنبال دارند؛ براین اساس نتیجه مبالغه درباره قانون در چهره‌های گوناگون ظاهر می‌شوند. حاکمیت بدون مرز قانون موجب می‌شود که قلمرو و دامنه آن چارچوب معینی نداشته باشد تا جایی که حریم زندگی خصوصی و باورهای افراد نیز زیر پرچم امر و نهی قانون قرار گیرد. هر اندازه بر وصف اجتماعی بودن انسان تکیه شود و نماد قرارداد اجتماعی، وسیله انتقال حقوق و آزادی‌ها به دولت تلقی شود، باز هم منکر این نکته نیست که در گذار از دوران طبیعی و ورود به وضع مدنی هیچ گاه انسان عنصر وجودی و انسانی خویش را فراموش نکرده است و همیشه سعی کرده است تا محلی امن برای خود فراهم کند و در حریم خود زندگی خصوصی داشته باشد. با این وصف اگر نظام حاکم بخواهد با حربه قانون وارد حریم خصوصی افراد شود و از طریق نظارت بر باورها و ارتباط‌های خصوصی محدود به افراد جامعه خرده بگیرد، نظام اجتماعی را مختل و دشوار می‌سازند؛ بنابراین به نظر بیشتر اندیشمندان، گستره زندگی خصوصی و حریم آزادی از سلطه و حاکمیت قانون مستثناء شده است و با عنایت به نسبییت مفهوم حریم خصوصی، قدر مسلم این است که در این مواقع اصل را باید بر اباحه و آزادی گذاشت؛ البته با عنایت به اهداف غایی انسانی و نیز حکومت اسلامی که پیش تر برشمرده شده است (جعفریان، ۱۳۹۹). خلاصه آنکه منافع عمومی ایجاب می‌کند که حاکمیت با ایجاد چارچوب‌های لازم و قانونمند آنها را ابتدائاً به رسمیت بشناسد و در ادامه اسباب اجرای آنها را بدون چالش و مانعی توسط نهادهای انقلابی تامین نماید. در این بین نهادی مانند شورای نگهبان باید سعی نماید با نظارت و تایید مصوباتی که منطبق با روح قانون اساسی، بجا و کم چالش هستند رضایت و منفعت عمومی که به یقین نظم عمومی در آن دو نهفته هست را تامین نماید. در نهایت اینکه شورای نگهبان را نمی‌توان نهادی مخالف آزادی و به نوعی دارای حق و تو دانست. زیرا چنین نهادی مختص کشور ما نیست و مشابه آن در بسیاری از کشورها وجود دارد.

نتیجه‌گیری

قانون اساسی در اصل ۹۴ لازم دانسته است که هرگونه محصول کاری از مجلس شورای اسلامی که قرار است در آینده تبدیل به قانون گردد جهت بررسی به شورای نگهبان ارسال شود. قانون اساسی با تعبیر «کلیه مصوبات» بر عمومیت اصل نظارتی شورای نگهبان تأکید کرده است. مجلس شورای اسلامی دارای مصوباتی از قبیل مصوبات دائمی، مصوبات آزمایشی، مصوبات تفسیری، مصوبات مربوط به بودجه، عهدنامه‌ها و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی است، تمامی این مصوبات، باید جهت انطباق با قانون اساسی و موازین شرعی به شورای نگهبان ارسال شود. در فصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به حقوق و آزادی‌های ملت اشاره شده است و شورای نگهبان در اصل ۹۱ موظف به حراست از اصول قانون اساسی گردیده است. بر اساس مفاد اصول قانون اساسی و صراحت آنها، شورای نگهبان، شرع مقدس اسلام را مبنای مرجع نسبت به قانون اساسی دانسته و در اکثریت نظرات و عملکردهای خود، مبنای آزادی و حقوق شهروندان را شرع اسلام در نظر می‌گیرد و در موارد تعارض، شرع اسلامی دارای اولویت می‌باشد هر چند که باید قبول داشت شریعت اسلام جزء برای ملت نیست و بدون ملت مختار و آزاد، شریعت کارایی نخواهد داشت. حقوق و آزادی‌های هر یک از شهروندان در هر جامعه‌ای مشتمل بر حقوق مدنی و سیاسی، حقوق و آزادی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین حقوق قضایی می‌باشد به طور کلی کارکرد شورای نگهبان را می‌توان نظارت بر امر قانونگذاری (نظارت شرعی و شرعی- قانونی)، تفسیر قانون اساسی و نظارت بر انتخابات دانست که همه این موارد به صورت مستقیم و غیرمستقیم با آزادی‌های شهروندی در ارتباط است. در نظام حقوقی کشور ما قانونگذار اصول دوم و سوم قانون اساسی، نظام جمهوری اسلامی را به «تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون» و «احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع» موظف و مکلف نموده است. همچنین در اصول دیگر مانند اصل نهم، سلب آزادی ملت را حتی به بهانه حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور مجاز ندانسته و صراحت دارد که در جمهوری اسلامی ایران، آزادی و استقلال و وحدت و تمامیت ارضی کشور از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند و حفظ آنها وظیفه دولت و احاد ملت است. هیچ فرد یا گروه یا مقامی حق ندارد به نام استفاده از آزادی، به استقلال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و تمامیت ارضی ایران کمترین خدشه‌ای وارد کند و هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند.

از اصول متعدد قانون اساسی، می‌توان فلسفه وجودی شورای نگهبان را دریافت. این وظایف را می‌توان در اسلامی کردن قوانین، حاکمیت ولایت فقیه و حراست از قانون اساسی ذکر نمود. لذا با توجه به موارد فوق‌الذکر بررسی و تبیین نقش شورای نگهبان در تضمین و تأمین آزادی‌های شهروندان که از اهداف اصلی ما در این مقاله بوده سعی شده است که محقق گردد. همچنین اهداف دیگر که شامل بررسی چالش‌ها و موانع قانونی و نقاط قوت شورای نگهبان در راستای تضمین و تأمین حقوق و آزادی‌های شهروندان و بررسی راهکارهای برون رفت شورای نگهبان از چالش‌ها و موانع قانونی در راستای مسأله اصلی که نقش شورای نگهبان با توجه به نظرات و عملکرد آن در تضمین و تأمین آزادی‌های شهروندان و مسأله دیگر که مصادیق آزادی‌های شهروندان مصرح در قانون اساسی و قوانین عادی بوده مورد تبیین قرار گرفته شد و محقق شد که مصادیق آزادی‌های شهروندان مصرح در قانون اساسی، آزادی بیان، آزادی مالکیت، آزادی مذهب و آزادی عقیده و آزادی انتخابات است و به همین موارد ختم نخواهند شد بلکه اصل به اصل قانون اساسی چه آنچه در فصل آزادی‌های ملت و چه آنچه در فصول دیگر آمده با حقوق و آزادی‌های شهروندی و ملت ارتباط مستقیم دارند. همچنین چالش‌های تضمین و تأمین آزادی شهروندان در قالب نظرات و عملکرد شورای نگهبان شامل مواردی همچون امنیت حکومت اسلامی، نظم عمومی، ستایش افراطی قانون، نارضایتی اقتصادی و تفاسیر متفاوت از قوانین است.

پیشنهادها

تغییر شاخص و معیارهای شورای نگهبان، به گونه‌ای آنها را تعریف کند که قابل سنجش باشد. البته حالت ایده آل این است که قانون مربوط به نحوه تفسیر چگونگی و چارچوب تفاسیر و قانون نظارت شورای نگهبان بر انتخابات اصلاح شود و موارد ذکر شده در قانون اساسی را تعریف کند چرا که آزادی انتخابات و دموکراسی سنگ اولیه آزادی‌های دیگر است. ایجاد نهادی خارج از شورای نگهبان برای نظارت بر عملکرد آن و بدون شک این نهاد باید از بین نهادهای انتخابی باشد نه انتصابی چرا که در غیر این صورت بیم دموکراسی تقویت می‌گردد و البته «نظارت» متفاوت از «دخال» باشد. به دلیل تعدد وظایف مثل تفسیر قانون اساسی و نظارت بر قانونگذاری و نظارت بر انتخابات و بررسی صلاحیت داوطلبان انتخاباتی آنهم در حالتی که میانگین سالانه یک انتخابات برگزار می‌شود و... به نظر می‌آید قدرت به خوبی بین نهادها تقسیم نشده است و قانون اساسی نیازمند بازنگری جدی آنهم توسط مجلسی که نمایندگان آن نمایندگان واقعی اکثریت مردم و شرکت کننده در یک انتخابات پر شور با مشارکت حداقل بالای هشتاد درصدی باشد نه مجلسی که نمایندگان آن با اکثریت ۴۰ درصد وارد پارلمان شده‌اند. افزون بر نظارت درون سازمانی که در شورای نگهبان وجود دارد و براساس آن هیأت‌های نظارت شهرستان در مقابل هیأت‌های نظارت استان پاسخگو هستند و هیأت‌های اخیر مقابل هیأت نظارت مرکزی و هیأت نظارت مرکزی به شورای نگهبان پاسخگو است؛ نظارت برون سازمانی هم ضرورت دارد. در این مورد باید گفت: نخست، بر نهاد عالی نظارت در کشورها، نظارت مستقیم وجود ندارد. نهاد عالی یعنی نهادی که وظیفه صیانت از ارزش‌های نظام اسلامی و حقوق مردم و قانون اساسی در قالب نظارت بر مصوبات مجلس و همچنین نظارت بر انتخابات را دارد. عده‌ای عدم نظارت سازمان بازرسی کل کشور بر شورای نگهبان را یک ایراد می‌دانند در حالی که سازمان بازرسی کل کشور بر آرای صادره از سوی قوه قضاییه هم نظارت ندارد و اساساً در جایگاهی نیست که بر نهادهای عالی مملکتی نظارت بکند. حق عزل فقهای شورای نگهبان به استناد بند ۶ اصل ۱۱۰ قانون اساسی با رهبر است و این نظارتی رسمی بر اعضا و شورا محسوب می‌شود. اصل ۷۶ قانون اساسی نیز مجلس را محق دانسته که در تمام امور کشور تحقیق و تفحص نماید. که این مهم نیز نیازمند بازنگری کلی است.

منابع

۱. افتخاری، اصغر. (۱۳۷۹). امنیت در حال گذر: تحول امنیت در قرن ۲۱. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۳(۱۰)، ۳-۲۵-۴۸.
۲. ایاسی، مرتضی. (۱۳۸۳). حق شرط بر معاهدات بین‌المللی. مجله معرفت، ۸۲، ۷۱-۸۱.
۳. امیرارجمند، اردشیر. (۱۳۸۶). مجموعه اسناد بین‌المللی حقوق بشر. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
۴. بارنت، اریک. (۱۳۸۶). (مقدمه‌ای بر حقوق) ترجمه عباس کدخدائی. تهران: انتشارات میزان.

۵. برکوتیز، مورتین و باک، پی سی. (۱۳۷۷). امنیت ملی. *فصلنامه راهبردی*، 2(2). 195-206.
۶. پروین، خیرالله، افکار سرنده، حمید، و درویش متولی، میثم. (۱۳۹۱). حکومت اصل چهارم قانون اساسی بر عموم و اطلاق سایر اصول. *فصلنامه حکومت اسلامی*، 66. 109-132.
۷. جعفریان، هادی. (۱۳۹۹). تبیین جایگاه و نسبت آزادی و امنیت در چارچوب فقه اسلامی و حقوق شهروندی. *نشریه مطالعات تطبیقی حقوق شهروندی*، 1(2). 34-54.
۸. خالقی، کیومرث. (۱۳۸۰). تعادل حقوق ذاتی بشر و زیرساخت‌های سیاست ملی. *مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی*، 15(9-10). 71-72.
۹. خسروی، حسن، زمانه‌قدیم، نوید، و باقری، حامد یوسف. (۱۳۹۵). حق بر آزادی مطبوعات در پرتو آموزه‌های حقوق بشر. *مجله اخلاق زیستی*، 21. 137-156.
۱۰. راعی، مسعود. (۱۳۹۸). نظام حقوق بشر اسلامی با تأکید بر نسل سوم. *مجله نامه صدوق*، 2(5). 69-76.
۱۱. رهپیک، حسن. (۱۳۷۷). امنیت ملی و تحدید حقوقی آن. *فصلنامه راهبردی*، 2(2). 129-142.
۱۲. رونالد، دورکین. (۱۳۷۸). *(حقوق و اخلاق)* ترجمه راسخ محمد. تهران: مجموعه مقالات طرح نو، ۲۵-۲۶.
۱۳. زیرک، معصومه. (۱۳۸۷). تحلیل پیامدها و دستاوردهای تجاری جهانی شدن، منطقه‌گرایی و الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی. *ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، 83 و 84، ۵۷-۸۶.
۱۴. غزایاق زندی، داود. (۱۳۹۲). *(مفهوم امنیت در اسلام: بنیان‌های نظری و تاریخی)*. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۵. کوچ‌نژاد، عباس. (۱۳۸۴). محدودیت‌های حقوق بشر در اسناد بین‌المللی. *حقوق اساسی*. تهران: نشر بینا.
۱۶. محمدی، حسن. (۱۳۹۶). رویه شورای نگهبان در رعایت همزمان موازین اسلامی و آزادی‌ها. *مطالعات علوم سیاسی*، 3(1). 211-226.
۱۷. مرتضایی، سید احمد. (۱۳۹۰). بررسی شرایط نظارت شورای نگهبان بر انتخابات خبرگان. *مجله اندیشه‌های حقوق عمومی*، 1. 171-196.
۱۸. مرتضایی، سید احمد. (۱۳۹۰). بررسی قلمروی نظارت شورای نگهبان. *مجله معرفت*، 20(165). 117-136.
۱۹. مشکات، محمد و فاضلی، محسن. (۱۳۹۳). بررسی انتقادی مفهوم آزادی از نظر آیزایا برلین. *مجله غرب‌شناسی بنیادی*، 5(2). 105-135.
۲۰. مشکینی اردبیلی، علی. (۱۳۷۴). *(اصطلاحات الاصول)*. قم: الهادی.
۲۱. مظفر، محمد رضا و اسماعیلیان، طبع. (۱۳۸۶). *(اصول الفقه)* (جلد ۱). قم: شارح.
۲۲. مهرپور، حسین. (۱۳۷۳). *(جزوه حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران)*. جزوه درسی منتشر نشده، دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق (ع)، تهران.
۲۳. میرشکاری، عباس، مختاری، مرضیه، و فراهانی، سید جواد. (۱۳۹۶). اصول بنیادین قانون اساسی در توصیف مسئله شهروندی. *مجله پژوهش حقوق عمومی*، 57. 173-202.
۲۴. میرشکاری، عباس، مختاری، مرضیه، و فراهانی، سید جواد. (۱۳۹۶). پیوند قانون اساسی و معاهدات حقوق بشری در افق‌های شهروندی زنان. *مجله مطالعات حقوق بشر اسلامی*، 12. 79-100.
۲۵. نیکزاد، عباس. (۱۳۸۰). پاسخ به شبهات نظارت استصوابی. قم: دفتر نظارت و بازرسی انتخابات استان.
۲۶. هاشمی، یاسر. (۱۳۸۶). *(کارنامه و خاطرات هاشمی رفسنجانی در سال ۱۳۶۰)*. تهران: دفتر نشر معارف انقلاب.
۲۷. هدایت‌نیا، فرج‌الله. (۱۳۸۱). نظارت شورای نگهبان بر قوانین و مقررات. *رواق اندیشه*، 11. 61-76.
۲۸. یزدی، محمد. (۱۳۸۵). مجلس خبرگان و چگونگی نظارت بر رهبری: گفتگو. *مجله حکومت*، 41. 77-86.